

UN ACT DE SEMNIFICAȚIE PATRIOTICĂ : RECONSTITUIREA MONUMENTULUI TRIUMFAL DE LA ADAMCLISI.

Indiscutabil, în ierarhia valorilor patrimoniale din țara noastră, locul preeminent îl ocupă Monumentul triumfal de la Adamclisi, *Tropaeum Traiani* – cu cetatea omonimă alăturată. De asemenea e prea bine cunoscut că el semnifică piatra de început a zămisirii etnice românești. Încă de la sfîrșitul veacului trecut, ani în sir, pînă în zilele noastre a format obiectul cercetărilor savante ale lui Gr. Tocilescu și a multor alți învățăți români și străini. Astfel pentru Trofeul lui Traian, ridicat în anul 109 e.n., s-a elaborat o vastă literatură istorică și arheologică, cu scopul deslușirii de simbol, artă și arhitectură pe care le reclama imperios vestigiul. Rezultatele dobândite sunt excelente și abia dacă mai este nevoie să amintim că meritul de a fi înălțat misterul istoric din jurul măgurii solitare de pe platoul de la Adamclisi, între români, il au Gr. Tocilescu și Radu Vulpe. Nu putem să trecem cu vederea contribuțiiile însemnate și ale altor cercetători care au implicații mai reduse în sfera interpretației istorice, dar au merite remarcabile în aceea de reconstituirea structurale, de arhitectonică, de artă și etnografie.

Toate aceste contribuții au concurat din plin la dobândirea unei imagini grafice a edificiului comemorativ.

Încă din momentul în care, în anul 1882, Tocilescu a început degajarea prețioaselor mărturii risipite în jurul nucleului din piatră și mortar, și recuperarea acelor răspîndite prin cele mai îndepărtate și ascunse cochluri, grija febrilă pentru prezervarea și restaurarea monumentului a dominat preocupările arheologilor și istoricilor români, atât din imbolduri patriotice, cât mai cu seamă, din rațiuni ce reieseau din conștiința supremă a responsabilității profesionale. Ilustrul patriot Mihail Kogălniceanu, făcîndu-se ecoul opiniei publice atât de entuziaste, a dat curs propunerilor absolut legitime formulate de Gr. Tocilescu de la înălțimea autorității sale academice, și a propus în parlament reconstituirea Monumentului nu la Adamclisi, ci chiar în capitală, pentru valorificarea unui atât de prețios document – adevărată cronică în piatră a singeroaselor epopei dintre anii

101–106 e.n., eveniment cardinal în etnogeneza poporului căruia îi aparținea : poporul român. În acest scop M. Kogălniceanu și obținut fondurile necesare pentru începerea operațiunilor, ceea ce a înlesnit transportarea la București a tuturor pieselor figurate sau de mai mare importanță în structura Monumentului. Timp de mai mulți ani, învățatul român Gr. Tocilescu, a condus și supravegheat transportul, fără ca nimic să se piardă sau să se strice din piesele componente, în odiseea lor pentru itinerariul : Adamclisi – Rasova – în care și sănii trase de boi – pe apele Dunării pînă la Giurgiu – pe ambarcațiuni speciale – și, în sfîrșit, de la Giurgiu, pînă la București – pe linia ferată.

Proiectul restaurării într-o piață bucureșteană a trenat mulți ani, ceea ce era de așteptat în condițiile în care interesele guvernelor care se succedau la cîrma țării convergeau în jurul meschinelor întreprinderi lucrative, pline de folos personal, în dauna acțiunilor de nobilă legitimare istorică, națională. Si cum savantul și încocatul patriot a dispărut dintre cei vîi în 1909, iar protestele de mai tîrziu ale lui V. Pârvan pentru susținerea cauzei lui Gr. Tocilescu, s-au izbit de aceeași surdă și implacabilă neînțelegere, nu numai că piesele aduse la București au devenit indiferente ocîrmuirii, dar și lăsate fără protecție devin victimele stricăciunilor ireperabile, ani îndelungați. Luate din curtea Universității – unde se afla Muzeul național de antichități – și aruncate pur și simplu în parcul Libertății, rămîn acolo într-o stare jalnică și de condamnabilită uitare, pînă în anul 1948. An în care din inițiativa și prin grija pioasă a prof. arh. Horia Teodoru, piesele figurate și statuia Trofeului au fost îninduite național și sugestiv, în curtea actualului Muzeu de istorie a partidului, a mișcării democratice și revoluționare din România.

Restructurările radicale care au survenit în ființa țării noastre, pe tărîm politic, social, economic și cultural, grație noilor orizonturi și destine iluminate de partidul comuniștilor, fac să iasă din anonimat propriul nostru certificat de naștere : Monumentul Triumfal de la Adamclisi. Numeroșii interepeti dintre arheologii și istoricii de frunte ai țării, reprezentanți ai opiniei publice, au de data aceasta un cu totul alt ecou la conducere.

Receptiv și plin de înțelegere, dînd curs campaniei permanente de valorificare a patrimoniului cultural național – material și spiritual – creat îndelungul mileniilor de istoria zbuciumată a acestui popor, partidul a înscris între manifestările sale programatice, cercetarea, conservarea, restaurarea și punerea în valoarea a ansamblului arheologic de la Adamclisi : monumentul și cetatea romană.

Forurile cărora le incumbă acest deziderat național, erau firește, cele de la București. Dar animatorii inflăcărați ai operei de restituire și reabilitare a monumentului, chiar la Adamclisi, se aflau la Constanța. Mișcării de cercetare și valorificare a vestigiilor arheologice, inițiată și condusă timp îndelungat de către Vasile Canarache, zelos reorganizator și director al Muzeului de Arheologie al Dobrogei, între anii 1957–1969, î se integrează și cea enunțată cu adresa directă : Tropaeum Traianii. În noile condiții create după 1944, climatul îi era favorabil : se iniția un mare reviriment în procesul de cultivare a moștenirii istorice. Organele de partid sublimate

într-o autentică simțire de misionarism patriotic, au sprijinit această acțiune. Protagonistul operei de restaurare de atunci și pînă astăzi a fost și este tovarășul Vasile Vilcu.

Dar campania începută a fost extrem de dificilă. Pozițiile de pe care se judeca o atît de îndrăzneață întreprindere de restaurare erau cu totul schimbate față de cele de la începutul veacului nostru. De asemenea, condițiile politice, emulatorii, cît și circumstanțele total schimbate, impuneau o altă viziune, o altă concepție. Găsirea soluțiilor pentru elaborarea unui proiect, a determinat repetate reuniuni la București și la Constanța, în cadrul căroră, istorici, arheologi, arhitecți, ingineri și cercetători de mare autoritate, și-au asumat răspunderea de a căuta și adopta acea metodă de restaurare care să ducă în final pe de o parte la dobândirea integrală a imaginii monumentului – pe cît posibil, cea mai veridică – pe de alta, la conservarea prețioaselor pietre figurate care au căzut în decursul veacurilor de pe tamburul cilindric al Monumentului, făcîndu-l să rămînă doar o umilă măgură infomă, de piatră și mortar.

Practica cercetărilor și reconstituirilor arheologice din ultimele decenii a abandonat vechiul procedeu de a se transporta complexele arheologice din mediul lor istoric în alte localități subliniind necesitatea imperioasă a păstrării și conservării pieselor la locul lor, acolo unde au fost create, în cazul nostru, acolo unde au fost trăite evenimentele sculptate în piatră, în atmosfera cîmpurilor de bătălie în care s-au confruntat eroici, dacii și romani.

Acest imperativ s-a impus și podoabele Monumentului au fost readuse la Adamclisi, prin grija Direcției Monumentelor Istorice – actuala Direcție a Patrimoniului cultural național.

Rămînea doar ca specialiștii să judece restaurarea, să aleagă varianta cea mai potrivită din punct de vedere științific. De aceea se convoacă la 29 mai 1960 la Constanța, o consfătuire în cadrul căreia dezbatările au prilejuit o primă luare de poziție și de orientare în această direcție.

Eliminînd din expunere variantele minore, menționăm numai pe cele care au divizat pe participanți în două grupe.

Prima grupă a susținut varianta reconstituirii „istorice”, cu piesele decorative originale, cele lipsă urmînd să fie completate cu replici noi. Cea de a doua grupă preconiza păstrarea și consolidarea tuturor elementelor aflate la locul lor (trepte, promenoar, părti din parament, nucleul din piatră cu mortar etc.) și restaurarea monumentului, în liniile lui arhitecturale și decorative cu copii executate în piatră, după piesele originale, cît și completarea elementelor lipsă. În această ipoteză piesele originale urmau să se păstreze într-un muzeu anume construit.

A doua propunere a cîstigat atunci numai cîțiva adepti. Pentru înțelegerea unor căutări și atitudini ulterioare, e bine să le amintim numele : prof. Radu Vulpe, arh. Virgil Bilciurescu și prof. arh. R. Bordenache.

„Reconstituirea cu piesele originale era desigur cea mai atractivă la prima vedere – se consemnează în actele consfătuirii din 1960 de la Constanța – fiindcă pare a satisface sentimentul autenticității. În cazul concret al Monumentului, această autenticitate este însă iluzorie, deoarece

sigur autentice sănt numai piesele luate izolat, pe cătă vreme gruparea lor pe monument nu poate fi decât ipotetică și arbitrară, din cauza marelui număr de piese lipsă și mai ales, a necunoașterii corelației lor precise". Situația nu împietează cu nimic monumentală monografie a lui Gr. Tocilescu, O. Bendorf și G. Niemann, care, în linii generale, dă imaginea totală – de fond și formă – a monumentului, dar contribuția lui este suscepțibilă de imbu�ătățiri. Au rămas neprecizate o seamă de elemente, ca de pildă ordinea metopelor; succesiunea pieselor de friză și cornișă, numărul șirurilor și rîndurilor de solzi de pe acoperișul tronconic cu proporția descentării acestora...

Succesiunea metopelor istoriate – piese sculpturale care prin ordonanța lor iconografică constituiau fondul narrativ semnificativ al monumentului – este necunoscută, dind mereu naștere la ipoteze contradictorii.

Ordinea și chiar numărul pieselor din atticul festonat formează încă obiect de discuție. Chiar și elementele stereotipe, decorative, de pe stereobat, nu pot fi amplasate în poziția lor originară etc.

De aceea, așezate pe monument la înălțimea registrelor respective și legate de nucleu printr-o cămășuială de beton, piesele originale, dată fiind și starea lor precară de conservare – ar fi condamnate la o totală distrugere, iar monumentul redobîndit astfel parțial, n-ar respecta realitatea antică. De lăsemenea posibilitatea de studiu în vederea rezolvării atâtior probleme științifice rămase în suspensie, care implică o cercetare deplină a fiecărei pietre, în toate aspectele ei, ar fi fost definitiv anulată prin încastrarea lor în masa monumentului, iar nucleul total acoperit.

Aceste argumente sănt suficiente pentru a se înțelege de ce varianta restaurării istorice, atât de tentantă, încă de la început pierde din aderență și face loc unei dispute care avea să se prelungescă multă vreme – și aceasta, în dauna cauzei restaurării.

Abia după încă 12 ani, este reluată – deci reactualizată – cea de a doua variantă dezbatută la rîndu-i în repetate ocazii, dar care, într-un proces de clarificare științifică, avea să se impună și să cîștige adeziunea unanimă a specialiștilor.

Finalizată în fond și formă, așa numita restaurare „autoportantă”, o putem rezuma pe scurt în cîteva fraze. Restaurarea treptelor cu piatră extinsă tot din cariera de la Deleni. Apoi, pe o bază solidă dată de un pat de beton care imită primele trei rînduri de aise ale paramentului, se înălță o timplărie metalică, divizată în cadre, cărora li se montează simili de piatră artificială, în realitate copii în plăci subțiri, de pe piesele originale. În chipul acesta montarea și demontarea plăcilor care reproduc pietrele figurate și nefigurate ale soclului cilindric sau al acoperișului cu bazele hexagonale și statuia trofeului, se pot înlocui și substitui oricînd, în funcție de rezultatele cercetărilor ulterioare. Avantajele acestei machete la dimensiunile originale, sănt multiple :

a. căpătăm imaginea integrală a monumentului, în toată măreția lui, și cu toate registrele exterioare ale ornamentalicii;

b. se păstrează la locul lor nucleul cu trepte de piatră și cu cele cîteva pietre originale din parament;

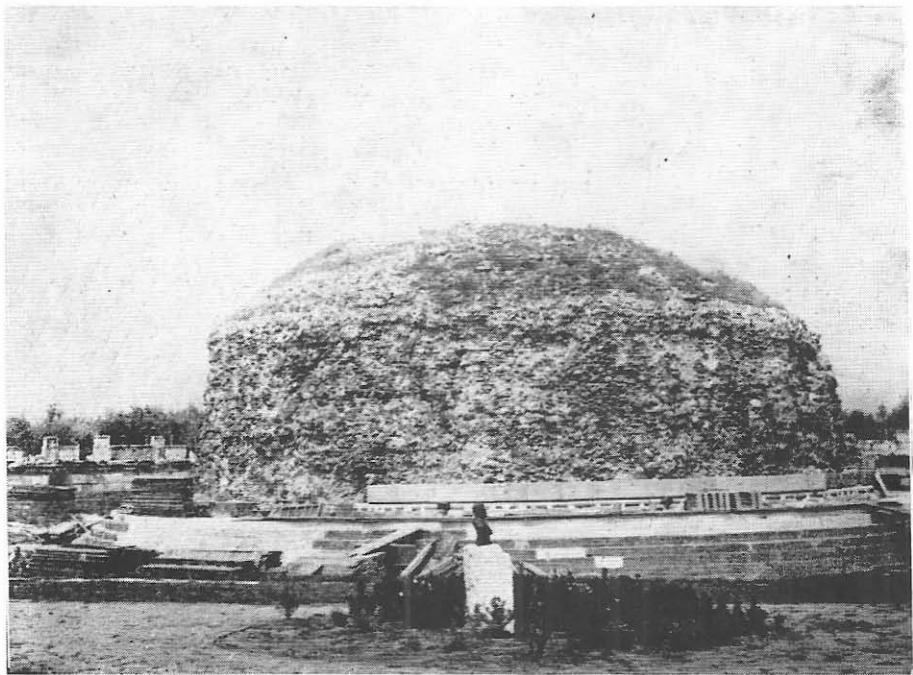

Fig. 1

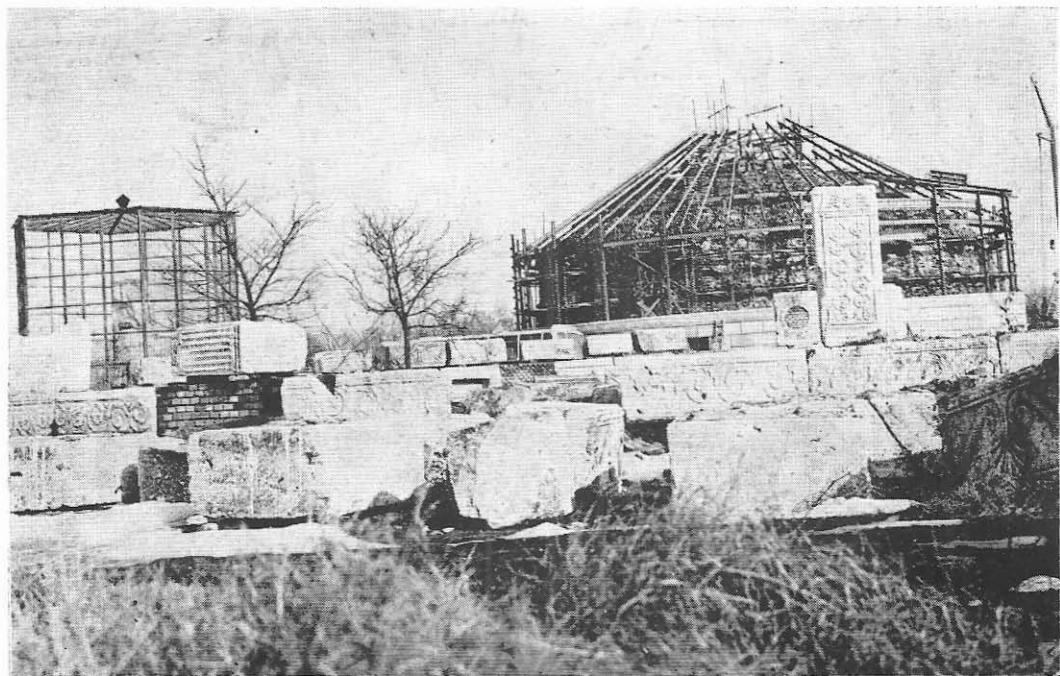

Fig. 2
<https://biblioteca-digitala.ro>

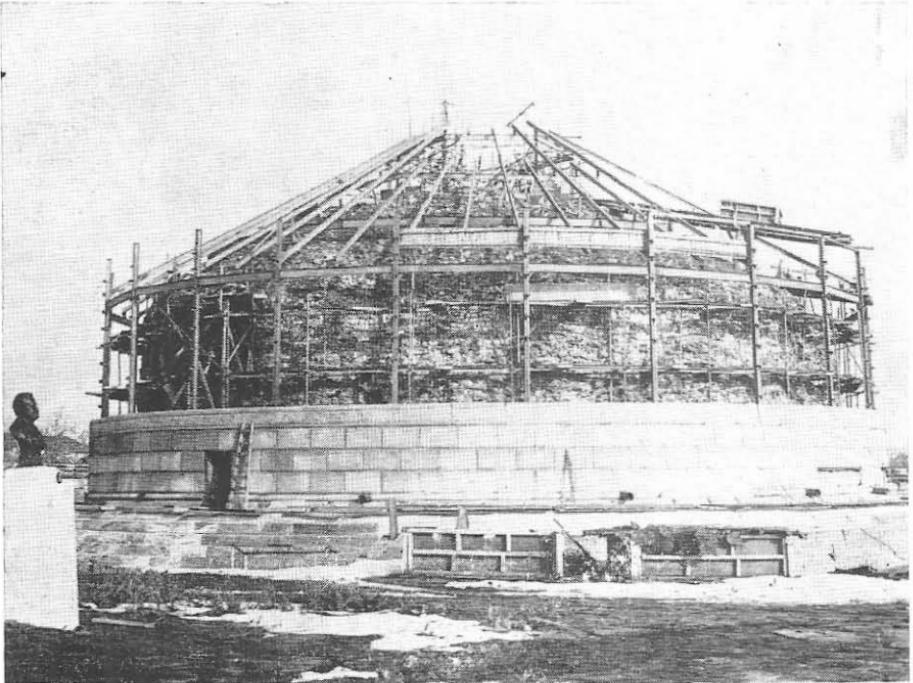

Fig. 3

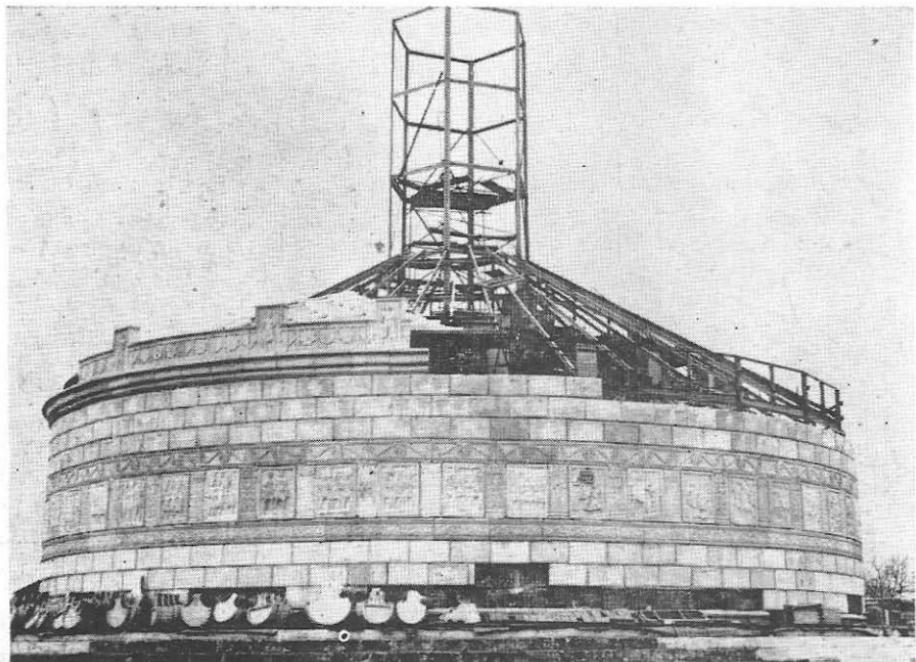

Fig. 4

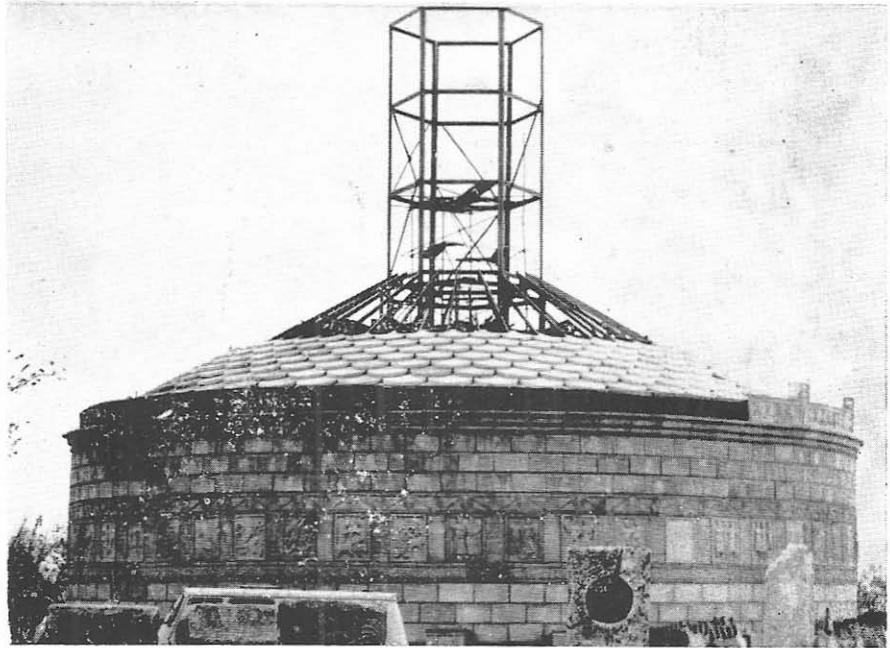

Fig. 5

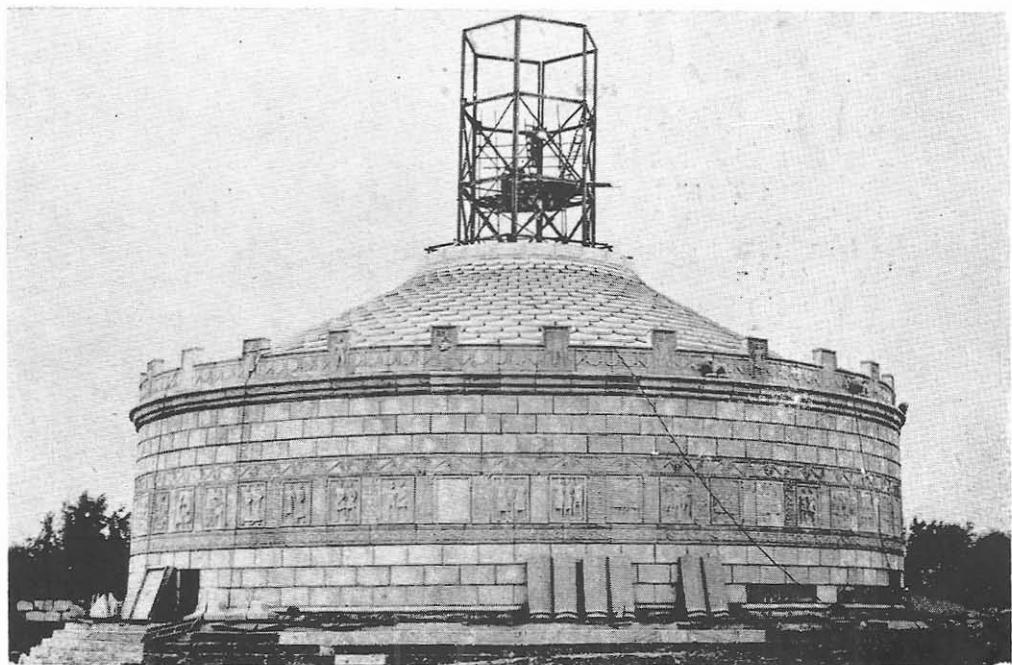

Fig. 6.

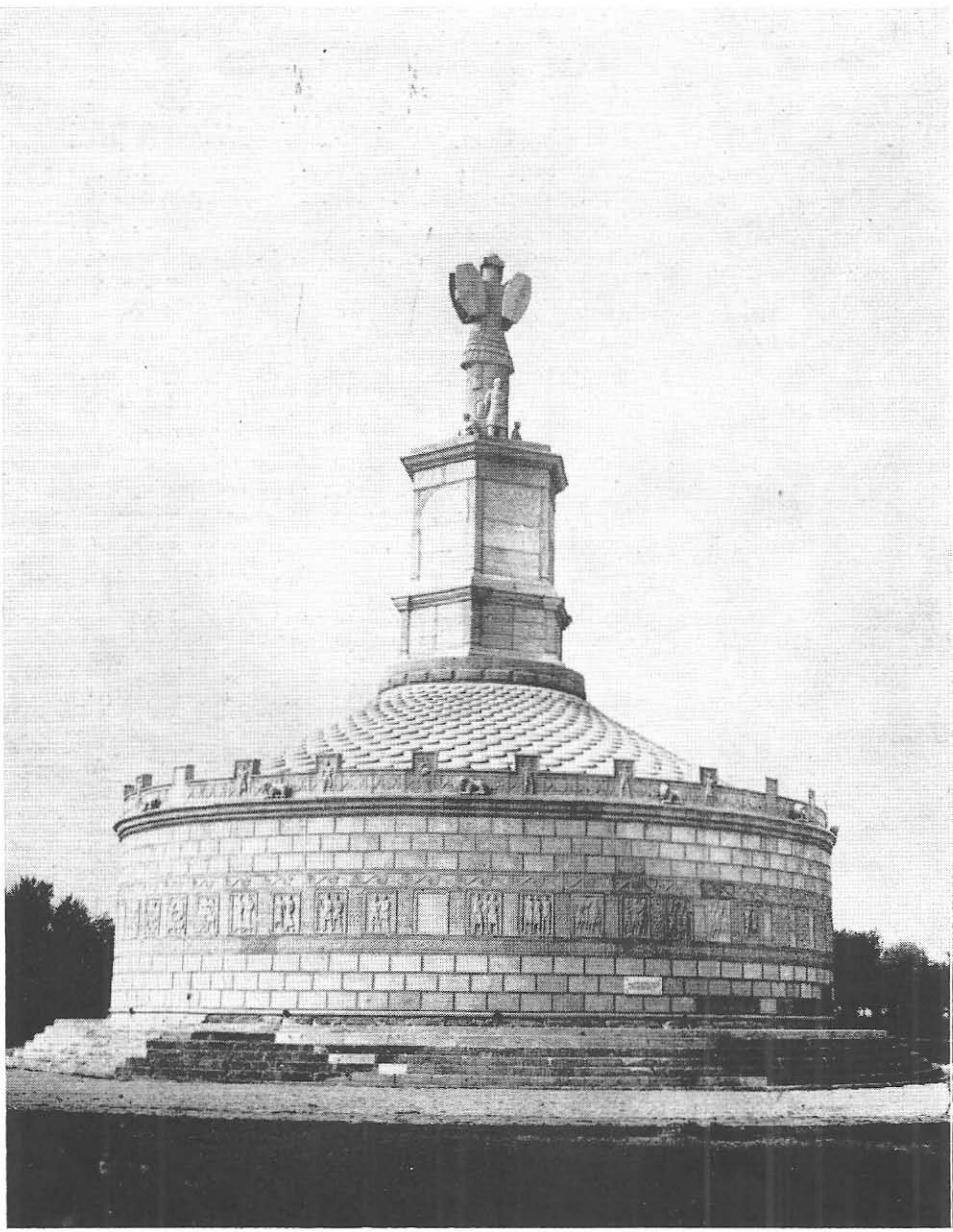

Fig. 7

c. nucleul se conservă perfect, dat fiind că marea crustă de fier și piatră artificială, îl apără de agenții distructivi : vînt, înghet, microflora și alți factori biochimiici care cu vremea îar fi pătruns în structura sa ;

d. dat fiind că între nucleu și pereții machetei rămîne un spațiu larg, oricind se pot efectua cercetări etc.

Această soluție se dovedește din capul locului debarasată de pretenția unei reconstituiri iautentice și are avantajul de a face tolerabile lănerentele erori ale deducțiilor ipotetice. Opera astfel restaurată poate fi judecată de marele public numai pentru partea sa esențială : redarea liniilor și aspectului monumental general. Se previn astfel inevitabilele critici care, în cazul folosirii materialului antic, îar fi fost, și pe bună dreptate, aspre și necruțătoare. Cu atît mai grave cu cît îndreptarea erorilor vizate ar fi devenit după aceea practic irealizabilă.

Cîntărite în balanță plină de argumente pro și contra, cele două variante, trecîndu-se peste înverșunarea unor ascuțite replici din reviste de specialitate sau din cărți, s-a ajuns, în anul 1973, ca în cadrul sesiunii științifice anuale a Muzeului de arheologie Constanța, să-și dea girul pentru restaurarea „autoportantă”, reputații istorici, arheologi, arhitecți, între care amintim pe acad. C. C. Giurescu, acad. Em. Condurache, prof. D. M. Pippidi – membru corespondent al Academiei R.S.R., prof. univ. D. Tudor, prof. univ. R. Vulpe, conf. univ. H. Daicoviciu, conf. univ. N. Gostar, arh. V. Drăguț – directorul D.P.C.N., arh. V. Bilciurescu, arh. Gh. Dumitrașcu, subsemnatul acestor înînduri care de altfel a și propus soluția restaurării „autoportante” – etc.

Astfel, executarea grandiosului și înîndrăznețului act de semnificație patriotică a devenit posibilă.

De comun acord, forurile de partid și de stat, prin instituțiile și întreprinderile de resort, au convenit realizarea unui complex arheologic – monumental : restaurarea monumentului pe loc ; cercetarea și restaurarea zidului de incintă – cu turnuri și curtine pe latura de sud-vest – și a unor edificii, la cetatea Tropaeum, de către D.P.C.N. ; construirea unui muzeu în comuna Adamclisi – a cărui dezvoltare civică o sporește noul lăcaș de cultură, adecvat adăpostirii tuturor pieselor figurate și nefigurate de la monument sau a celor care vor ieși la lumină în cadrul campaniilor de săpătură ce se întreprind în continuare în cetate.

Elaborate competenț, convingător și tratate cu talent, proiectele făcute de I. P. J. Constanța, sub îndrumarea directorului arh. Gh. Dumitrașcu, și semnate de arh. Dan Rusovan, au fost însușite de conducerea de partid cu înțelegere deplină și în toamna anului 1975 punerea lor în șantier a devenit o realitate.

Constructorii Trustului local își înscriseau numele lor în cronică atât de frâmîntată a celebrului vestigiu : ing. I. Tăvală, directorul trustului ; șeful șantierului ing. Hașcă Ion ; tehnicianul Drăgan Marian ; muncitorii de înaltă calificare Răileanu Gheorghe și Diaconu Costel ș.a.

Acesta este pe scurt sinopticul care ilustrează evoluția dezbaterilor legate de restaurarea Monumentului Triumfal de la Adamclisi, în ansam-

blul căruia am ținut să subliniem locul și apotul tuturor acelora care și-au legat numele de această operă. Astfel s-a ajuns astăzi la împlinirea marelui deziderat național și patriotic, de elevată valoare testimonială : restaurarea celui mai plin de semnificație istorică românească, Monumentul Triumfal *Tropaeum Traiani*, cronică în piatră a marilor epopei războinice din Dobrogea, ai căror protagonisti au fost geto-daci și romani.

Monumentul restaurat, Muzeul care adăpostește piesele figurate originale, Cetatea cu suita de edificii restaurate, toate legate prin căi de acces moderne, formează marele complex muzeal, cu care județul Constanța între altele vine în întîmpinarea Centenarului Independenței de stat a României.